

Botos Katalin:

Pénzügyi ismeretterjesztés

Motto:

„In its 2021 strategic review, the European Central Bank stated that it should use more accessible language in future communications, *educating the public* on complex issues without oversimplifying them” (Jürgen Stark)

Az ECB 2021-es jelentésében arra hívta fel a figyelmet, hogy szükséges lenne *jobban felvilágosítani* a társadalmat a komplex pénzügyi kérdések témájában, közérthetően, anélkül, hogy a problémákat túlzottan leegyszerűsítsék.

Nem egyszerű feladat. Eddig is nem egyszer tettem ilyesmire kísérletet, a *bankok működési mechanizmusának bemutatásával*. Szeretném ezt ismételt napirendre venni. Az állampolgárok napjainkra ugyan sok mindent megtanultak: nagyszerűen tudják érzékelni, hogy mely banki konstrukciók kedvezőbbek számukra. Ámbár, gyakran a tehetetlenségi nyomaték elég nagy az ügyfélkapcsolatok alakításánál. Vagyis, nem változtatnak, még ha látják is adott esetben a hátrányokat. Pusztán kényelmi szempontból; pontosabban, lustaságból... (A viselkedéstudományokban *nudging*-nak hívják azt a módszert, amely kifinomult módon arra ösztönzi az embereket, hogy (gazdaságilag) jobb döntéseket hozzanak. Jobbat, mint amit maguktól megtennének, például az idézett kényelmesség miatt...)

A tapasztalatom főleg ott jelez hiányt, hogy *a mértekre* nem tudják a polgárok a választ. Vannak például napjainkban is bankcsődök, ezt tudjuk. De *miért vannak?* Ezt különösen azért nem értik, mert végül is, mindenki használja a bankokat, és hát létezik bankfelügyelet. Bízunk abban, hogy biztonságos a bankolás.

De ha van bankfelügyelet, akkor miért volt a közelmúltban Amerikában is, Svájcban is nagy izgalom komoly bankbukások veszélye miatt? Igaz, az állam itt is, ott is beavatkozott, s talált valami megoldást. Az utca emberét ennél több nem is érdekelte, hacsak nem volt közvetlen érintettje az ügynek.

Pedig érdemes utána gondolni a *miértneknek*. Messzire vezető következtetésekre juthatunk ugyanis a jogrend, a gazdaság és a politika kapcsolatát illetően is.

Ezért nekifogtam a bankbiztonság *szabályozásával* kapcsolatos kérdések ismételt átgondolásának. Régebbi megfontolások kiegészültek a legfrissebb tapasztalatokkal.

Milyen „termékei” vannak a bankiparnak?

Egy reálgazdasági vállalkozásnak a terméke egy fogyasztási jószág, vagy egy termelőeszköz, egy beruházási jószág. Hogy erre a felhasználónak szüksége van-e, a reálgazdaságban gondos piackutatással jól fel lehet mérni. Természetesen, fontos, hogy egy hasznos jószág előállítása a vállalatnak gazdaságos legyen, profitot hozzon. Nem jótékonyságból süti a pék a kenyeret... A bank sem jótékonyságból finanszíroz.

A bank maga is gazdasági vállalkozás. „Terméke” *egy-egy konstrukció, amelynek igénybe vétele az ügyfelek által a bank számára jövedelmet eredményez*. A termékei értékesítésénél lényegében csak az számít, hogy jövedelmet hozzon. A banknak is fel kell mérnie, hogy *mire használják a termékeit*. Vagyis, hogy van valóban olyan tevékenység, amelynek eredményeként jövedelem keletkezik, amelyből a hitel visszafizethető lesz.

E szempontból nemcsak a konkrét igények, hanem a szabályozási környezet is fontos. A reál-vállalkozásoknál is függ a dolog attól, hogy milyenek a makrogazdasági szabályozó körülmények. Például, hogy az adott termék vagy szolgáltatás megvalósítása esetleg nemzetgazdasági szinten is érdek-e, s azt valamilyen módon támogatja-e a kormányzat. Gyakran egyébként éppen a finanszírozáson keresztül.

Vegyük példának a lakásépítést. A vállalkozó felméri a „piacot”, ügyfelei igényét: van-e a társadalomban a lakásokra kereslet. Ez a kereslet nem pusztán a leendő lakástulajdonos vágyaitól függ. Sem egy konkrét ügyben, sem perspektivikusan. Hiszen, hogy lesz-e továbbra is kereslet a vevők – bankügyfelek – részéről, az nagyban függ az állami gazdaságpolitikától, attól, hogy mennyiben támogatja a lakáshitel-felvételt. Ennek egyébként lehet kimondottan politikai célja is – mondjuk az, hogy a polgárok „szeressék” az adott kormányzatot, és újraválasszák a politikusokat... (Lásd id. Bush elnök kampányát, amikor meglátogatott egy farmert, aki beinvitálta az otthonába... „Ugye” – mondta Bush –, „*a sajátjába hívott, nem kis*

büszkeséggel!” S ez jól hangzott a tulajdonosi rétegeket preferáló Republikánus Párt elnökének kampánybeszéde során...)

Az, hogy a kormányzat támogatja-e a lakáshitelek felvételét, természetesen a bankok számára is elsődleges fontosságú. Igen fontos ezért a szektornak a politikához való viszonya. Nyilván Amerikában kampánypénzzel támogat olyan politikusokat, akik a lakásprogramot a zászlajukra írják.

A bankok számára azonban *mikroökonómiai* szinten még a politikai támogatás esetében sem mérhető fel teljes biztonsággal az ügylet biztonságos volta. Hiszen a lakáskereslet és a hitelfelvétel alapvetően függ a leendő lakástulajdonosok jövőbeni jövedelmi helyzetétől. Ez ugyan minden hitelre igaz, de a lakáshiteleknél különösen izgalmas. Az építető kérhet komoly előleget, amit az ügyfele a bankhitelből teljesít. Az építési ügylet időtartama azonban viszonylag rövid. A folyamatos törlesztés viszont függ az adós jövedelmi helyzetének alakulásától, amit a nemzetközi piaci viszonyok alakulása is befolyásol.. Például, a fejlődő országokba történő vállalati kiszervezések miatt mennyien veszítik, veszítették el – például Amerikában – az állásaikat, ahol ez valóban tömeges volt. Ily módon viszont a bankügyfelek nem lesznek képesek lakáshiteleik törlesztésére... Mindezt pontosan előre becsülni, még ha valaki nagyon figyel is a nemzetközi gazdaságra, nem könnyű.

A reálszféra kevésbé érzi „menet közben” a fenti változások hatását *pillanatnyi* helyzetére. Természetesen, számára is probléma lesz hosszabb távon, ha megcsappan a megrendelők száma. De a banknak már a „*termékek*” *élettartama* alatt jelentkezik a változás. Hiszen terméke maga a hitelkonstrukció, ami a lakáshiteleknél hosszú időt, adott esetekben évtizedeket jelenthet. A körülmények megváltozása, a törlesztések elmaradása azonban kihat a bank mindenkori helyzetére. Egy mégoly nagy pénzintézet, egy óriásbank is nehezen tudja felmérni a várható nemzetközi környezet alakulását, hiszen ezek nem *mikrogazdasági*, vállalalkozási, hanem *makrogazdasági tényezők*, s olykor *világpolitikai tényezőktől függenek*. Hát még kisebb lakáshitelezők! Különösen, ha a *pénzügyi innovációk* eltávolítják egymástól az ügyfeleket, mint például a lakáshitel-elzálogok *értékpapírosítása* esetén. Itt az általuk nem ismert eredeti hitelt felvevők anyagi helyzetének romlása az értékpapír piacokra is kihat. Ha a tényleges hitelnyújtóknak, az értékpapír-tulajdonosoknak csalódást jelentenek a papírok, azok hozamának esése, akkor eladásba kezdenek. Ami lefelé menő spirált okoz az árakban... Az ilyen papírok adott esetben bizonyos pénzügyi intézményeknél újra megjelenhetnek, a befektetési oldalon. Tehát, ilyen közvetettséggel is problémát hozhat a bankszektorban a

makrogazdasági reálfolyamat kedvezőtlen alakulása. Mennél bonyolultabb termékeket árul a pénzügyi szektor, annál kevésbé *átlátható* a kapcsolat a reálgazdasággal... Ezek miatt viszont a bankok kihelyezései jó kategóriából *elég gyorsan rossz minőségűvé* válhatnak. Ez a bankok biztonságos működését veszélybe sodorhatja. *Ezért kell a bankokat azon túlmenően is szabályozni, mint ahogy egy átlagos vállalkozást szükséges.*

A rendszerváltozáskor egyes liberális képviselők, még a kormánypártok soraiban is, szorgalmazták, hogy hadd alapítsanak bankot, akik akarnak, méretektől függetlenül! Hiszen, úgymond, a piactudományra áttérés megköveteli a szabad vállalkozást, és végül is, a bank is egy vállalkozás.

Igen ám, *de speciális vállalkozás!* Az esetleges veszteségek viselésére alkalmas tőke-alap nélkülözhetetlen, máskülönben „*az én kalandom a te pénzeddel*” esete forog fenn... A betétesek pénze lesz kockára téve, ha egy kis bank nem eléggé tőke-gazdag. Márpedig az akkori igen bizonytalan körülmények között ilyen volt a helyzet. Még a nagybankok is tőkeszegények voltak. (Nálunk 1990-91-ben még nem a pénzügyi szektor túlzott fejlettsége okozott problémát, mint az USA-ban, hanem éppen *a fejletlensége.*) A magyar tőkepiaci fejlettség igen messze volt – és még ma is messze van – Amerikáétól. Ámbár egész Európa erősebben alapoz a közvetlen bankfinanszírozásra, mint a tőkepiacokra. Ezért Európában jobban nyomon lehet követni az ügyfelek helyzetének alakulását. De például láthattuk a későbbiekben, a 2000-es évek első évtizedében, hogy a devizahitelezés szabadon engedése milyen óriási gondot okozott hazánkban is! A bankszektorban a nemzetközi kitekintés ezért még nagyobb jelentőségű, mint a reálszférában.

Bankszabályozás-alapfokon

Több tanulmányt írtam már a *likviditás, szolvencia, prudencia* fogalmáról.¹ Likviditás és szolvencia magyarra ugyanazzal a szóval fordítható: *fizetőképesség*. Egy bank akkor *likvid*, ha betéteseinek – kérésükre – mindig képes visszaadni a pénzüket.² Akkor *szolvens*, ha

1. Pl.: Likviditás, szolvencia, prudencia. Szeged, 2000
<http://acta.bibl.u-szeged.hu> > juridpol_058_091.

2. Egy kis pénzelmélet – pénz versus likviditás. Pénzügyi Szemle, online, 2013. február 4.

kihelyezései a tervek szerint megtérülnek, azaz, hitelfelvevői rendszeresen törlesztik adósságukat. Ilyenkor ugyanis, még ha van is időbeli eltérés a forrás-hitel lejáratok között – mert az bizonyos mértékig mindig létezik – a bank mégis fizetőképessé marad. Nem probléma ugyanis egy áthidaló hitel megszerzése, akár a pénzpiacon, a bankok között, akár a jegybanktól kell is pénzt felvenni. Hiszen a jól kihelyezett érték fedezet erre.

És mit takar a *prudencia*? Akkor prudens egy bank, ha vezetői nem hazard magatartásúak, ha nem koncentrált hitelezést valósítanak meg – ami nyilván koncentrált kockázatot is jelent – és nem adnak, mondjuk, a bennfenteseknek – rokonaiknak, munkatársaiknak – kedvezményes hiteleket. Azt nem is kell mondanom, hogy természetesen, minden más felügyeleti előírást is betartanak.. Vagyis, a bank felelős tisztviselői *tisztességesek*. (Hiszen a latin szó eredetileg ezt jelenti.)

Elvileg így volt ez a közelmúltban csőd-közelbe került bankoknál is, hiszen a fenti szabályokat minden ország bankfelügyelete számon tartja. Hát akkor hol a hiba? Van így bármi értelme a felügyelésnek?

Nos, valóban, az előbbi prudenciális felsorolás nem volt teljes. Mert nem utaltam arra, amit az amerikai FED bankfelügyeletért felelős vezető tisztviselője mondott (e cikk szerzőjének, egy személyes beszélgetés alkalmával): *minden felügyelet tehetetlen, ha a bank vezetői csalni akarnak... Ha hamisítják az adatokat, hogy látszatra megfeleljenek az előírásoknak... Íme, a prudencia, mint emberi tényező ! Ami nem a szabályozáson, hanem magán az emberen múlik...*

Így volt ez Magyarországon például a Postabank esetében.³ Itt a tőke-megfelelési mutatót olyan ügyesen kozmetikázták a jelentést adók, hogy a felügyeletnek nem tűnt szembe a trükk. (A bank úgy nyújtott kedvezményesen hiteleket, hogy *többet adott, mint kértek*, s azt kívánta ennek fejében, hogy a többletet tegyék be alárendelt kölcsöntőkeként a bankba, ami javította a tőkemegfelelés mutatóját... Münchhausen báró módjára húzta ki magát a bank a szabályozási problémából, mert a maga nyújtotta hitelekkel – melyeket a beáramló betétekből nyújtottak – ilyen módon, közvetetten, *tőkét fabrikáltak a betétekből.*)

Viccesnek tűnik, hogy erről a bank vezetéséről – állítólag – nem tudott...! Ha tényleg nem tudott (volna) róla – ami aligha lehetett igaz, de lehet, hogy nem volt bizonyítható – akkor sem volt

³ A cikkben szereplő állítások a Postabank-bukás ÁSZ vizsgálatában szerzett személyes ismereteken alapulnak, melyet megbízottként vezettem.

kiseb a vezetés felelőssége. Hiszen alkalmatlan vezető az, akinél ilyen mértékben hibádzik a belső ellenőrzés. A törvény szelleme szerint tehát a bank elnök-vezérigazgatója mindenképpen felelős volt. Ilyen összegű hatalmas adathamisításért! De a büntetőperben mégis találtak kiskapukat, a jogszabály betűjéhez igazodva. Nevetségesen alacsony büntetéssel úszta meg a költségvetésnek 150 md forintnyi kárt okozó bankcsődöt az igazgató.

De támogassuk tovább a kört! Nézzük meg a mai *nemzetközi* körülményeket! Tétélezzük fel – mert ez is lehetséges –, hogy a bankvezetés *nem csalt* a közelmúlt bankcsődjeinél!

A Silicon Valley Bank (SVB) az USA-ban 2023-ban a 16. legnagyobb bank volt. Követte a szabályokat, amelyek rá érvényesek voltak. Így azt a számviteli előírást is, hogy az állampapírok *névértéken* mutatandók ki. E banknak – mert bár jelentős volt, de nem tartozott a legnagyobb bankok közé – nem kellett *stressz-tesztet* csinálnia. Ezt a kötelezettséget a 2008-as nagy pénzügyi válság után írták elő a bankoknak. Azonban: „A banklobby nem pihen!” – volt olvasható a sajtóban. Lazították a szabályozást, hogy a kisebb bankoknak ne kelljen azt a költséges eljárást végigcsinálni, amelynek során részletesen megvizsgálják a bank kihelyezéseinek megterülését, egy feltételezett stressz idején.

A Silicon Valley Bank állampapírokba fektetett be, mint ahogy az a nagyon alacsony jegybanki alapkamatok idején általános gyakorlat volt. Amikor az USA-ban az infláció elleni küzdelem jegyében megemelték a jegybanki kamatlábat, s drágultak a hitelek, a betétesek kivonták az addig a bankban tartott betétjeiket. A banknak el kellett adnia állampapír-befektetéseit, hiszen csak így tudott eleget tenni a betéteket kivonók igényének. Az értékpapírokat csak *piaci áron* lehetett eladni, ami pedig alacsonyabb volt a névértéknél, amin nyilván volt tartva, mint említettük; s amin egyensúlyban volt a betét-eszköz állomány. Mivel a kihelyezések értéke csökkent, a bank forrás-kihelyezés egyensúlya felborult. A bank így csőd-közelbe jutott... *Pedig betartotta a rá vonatkozó törvényeket...* De a törvényi háló egy ponton lyukas volt: a stressz-tesztet nem kellett kötelezően elvégeznie. A *számviteli szabályozás nem állt a kellő óvatosság szintjén ...* A konkrét bankválság oka tehát egészen távol keresendő: *magában a törvényhozásban, mely engedett a lobbyknak, és a számviteli technikai szabályokban, amelyek viszont nem eléggé ösztönöztek az óvatosságra.*

Azért a felelősség nem hárítható át pusztán a személytelen szabályozásra. Nem lehet mondani, hogy semmi szerepe nem volt a csődben a bankvezetés magatartásának. Az SVB kockázatkezelésért felelős vezetője egy LMBTQ aktivista volt, aki elsősorban e világnézet

népszerűsítésével foglalkozott, s nem a bank problémáival.⁴ Ismét elértünk az emberi tényezőhöz a banküzemben! Senkinek nem tűnt fel a részvényesek közül? Avagy nem törődtek vele?

Hozhatok hazai példát is arra, hogy bankvezérek saját személyes ambícióikat finanszíroztatták meg a bankjukkal: film-szereplést, színpadi szereplést... (A Postabank elnöke a Három testőr Afrikában c. filmben szerepelt; Bokros Lajos meg musical-főszerepet játszott el, a bankjával megfinanszírozva...) Bocsánat, nem erre alkalmazták őket!

De tanulságos az is, hogy a Lehmann Brothers Bank összeomlásakor kiderült: az igazgatóság egyes tagjainak fogalmuk se volt a banküzletről. Ők csak kellemes pénzforrásnak tekintették a tagságot. (És ilyen eset nálunk is volt!...)

Hát ennyit most, a likviditásról, szolvenciáról, prudenciáról...

A banktechnikai kérdések át-meg át vannak szöve erkölcsi vonatkozásokkal. Fontos lesz majd látni, hogy az un. pénzügyi innovációk milyen csapdákat rejtenek.

Az „educatio” tehát majd alkalomadtán folytatódik...

Csongrád, 2023. június

⁴ 'Get woke, go broke': Silicon Valley Bank's top woman executive, LGBTQ+ activist gets targeted for lender's failure
[businesstoday.in](https://www.businesstoday.in)
<https://www.businesstoday.in> > story